

Branko ŠÖMEN, *Češki sanjar: Václav Havel – od disidenta do prezidenta*, Profil, Zagreb, 2012., 285 str.

Knjiga nagrađivanog slovenskog književnika, novinara i publicista Branka Šömena dopunjeno je izdanje njegove knjige *Baršunasti snovi* (1990.), koja je doživjela i hrvatsko izdanje 1992. godine. Autor se u njoj bavi Václavom Havelom, poznatim čehoslovačkim/češkim književnikom, dramaturgom, disidentom, a poslije i političarom s uspješnom karijerom, u kojoj je bio predsjednik Čehoslovačke i predsjednik Češke Republike. Unatoč silnim političkim uspjesima, Havel je ostao upamćen više kao intelektualac i iskreni borac za slobodu i ljudska prava. Po mnogima, on je jedan od najvećih Čeha u povijesti te je u jednoj anketi proglašen trećim najvećim Čehom svih vremena nakon Karla IV. i Tomaša Masaryka. U knjizi se autor bavi razdobljem u kojem je Havel izgradio svoje ime. Ne piše dakle o Havelu kao političaru, iako se i toga dotiče, nego o Havelu kao književniku, kulturnom djelatniku, dramaturgu i disidentu, odnosno o Havelu do 1990. godine. Knjiga se sastoji od 77 poglavlja. Ima li u broju poglavlja simbolike vezane uz *Povelju 77*, za čiju je izradu Havel bio iznimno važan, ostaje zagonetka. U odnosu na prvo izdanje *Baršunasti snovi*, imena nekih poglavlja su izmijenjena, dodane su neke fotografije, knjiga je drugačije stilistički uređena te su dodana dva posljednja poglavlja. Poglavlja su većinom crtice iz Havelova života ili autorova sjećanja na vlastite susrete s poznatim osobama iz kulturnoga života Čehoslovačke. Potonje se posebice odnosi na 11 poglavlja koja imaju podnaslov "Literarna skica", u kojima autor opisuje svoja iskustva i susrete s čehoslovačkim književnim disidentima od lipnja 1968. do prosinca 1989. godine. U nekim su poglavljima i životopisi osoba iz čehoslovačkoga javnog i kulturnog života, njih 22, uključujući primjerice životopise Jaroslava Seiferta, Jana Wericha, Aleksandra Dubčeka, Ludvika Vaculika, Pavela Kohouta, Pavela Landovskog, Ivana Klime i drugih. U posebne su okvire izdvojena različita događanja vezana uz Čehoslovačku između prosinca 1987. i siječnja 1992., s naglaskom na 1990. i 1991., a to uključuje, između ostaloga, Havelov govor po povratku iz Sjedinjenih Američkih Država, tekst o knjigama objavljenim 1991. koje se bave događanjima iz 1968., ali i čehoslovačko priznanje Hrvatske i Slovenije 16. siječnja 1992. godine. Posebne dijelove pojedinih poglavlja čine i isječci književnih djela ili pjesme autora kao što su Gabriel Laub, Miroslav Holub, Jan Skacel, Josef Šimon i drugi. Knjiga je opremljena sa 20-ak fotografija na kojima je Havel prikazan u različitim situacijama, a ima ih i nekoliko na kojima je prikazan sam autor.

Šömen knjigu započinje poglavljem "Kad knjige izlete iz kaveza", smještenim u prosinac 1989., te opisuje svoje susrete s piscem aforizama Gabrielom Laubom. U sljedećem poglavlju autor spominje da na televiziji gleda Havelovu inauguraciju, na što se opet nadovezuje poglavlje "Silvestrovo s predsjednikom Čehoslovačke Republike", kad autor zajedno s Havelom sudjeluje u dočeku 1990. godine. U sljedećem poglavlju autor se vraća u 1968. i svoj prvi susret s Gabrielom Laubom, prenoseći intervju koji je s njim tada napravio. U poglavlju "Kad – ako ne sad, tko – ako ne mi" autor opisuje predizbornu kampanju u prosincu 1989. godine, a već u idućem vodi čitatelja u Sjedinjene Američke Države u travnju 1989., gdje je bio u posjetu svojem prijatelju redatelju Ivanu Passeru te je razgovarao s Bohumilom Hrabalom, koji je Havela usporedio sa Sokratom i Prometejem.

Od poglavlja "Prve mi je pjesme ocijenio Jaroslav Seifert" počinje kronološki prikaz Havelova života. Havel potječe iz imućne obitelji, ali nije imao sreće pri upisu u škole za zvanja za koja se htio obrazovati. Prvu je kritiku napisao 1955., a očevo prijatelj dogovorio mu je susret s poznatim književnikom Jaroslavom Seifertom, po čemu je poglavlje i dobilo ime.

U sljedećem poglavlju autor se prisjeća svojih posjeta praškoj kavani "Slavija", a u idućem se opet vraća Havelovu životu i upoznaje nas s njegovim neuspješnim pokušajem upisa na Filmski fakultet i prvim javnim govorom na savjetovanju mladih stvaratelja. U poglavlju "Konfrontacije koje pročišćavaju" autor nas upoznaje sa dva suprotna tabora čehoslovačkih umjetnika, a u njemu se nalaze i pjesme Michala Černika i Daniela Stroža.

Poglavljja "Život pred nama", "Kuliser Vašek" i "Škola dobrog kazališta" prate Havelov život od služenja vojnoga roka, gdje se prvi put susreo s kazalištem, pa do zapošljavanja u kazalištima *ABC* i *Na zadržali*, gdje je najprije bio scenski radnik, a zatim dramaturg. Spominju se i komadi koje je Havel u tom vremenu napisao, ali i ljudi s kojima se družio, kao što su Ivan Vyskočil i Jan Grossmann.

Poglavlje "Neideološki pokret 'šezdesetih godina" sadrži podatke o kazalištima *Semafor*, *Paravan* i *Rokoko* te o razvoju filma, glazbe i književnosti tijekom 1960-ih. Poglavlje je obogaćeno ulomcima intervjua s Havelom iz knjige Karela Hviždale *Preslušavanje na daljinu*, koju autor često koristi i u ostatku knjige. U iduća dva poglavljja autor donosi Havelov osvrt na vlastita djela, a iz knjige Eve Kantourkove *Razgovori s Olgom Olgin* odgovor na pitanje o njezinu upoznavanju i odnosu sa suprugom Václavom.

U poglavlju "Putovanje u Bratislavu" govori se o časopisu *Lice*, koji autor naziva "otočićem slobode u oceanu ničega" (str. 59.), a zatim donosi Havelovu anegdotu sa slovačkim piscem Dominikom Tatarkom i potpisivanjem peticije za sazivanje izvanredne konferencije Saveza čehoslovačkih književnika. Na to se nadovezuje poglavlje "Književnici dižu glave", koje govori o novom stvaralačkom vjetru čehoslovačkoga kulturnog života, a nabrojani su najznačajniji pisci i njihova djela. Autor tako proširuje priču na širi kulturni život u Čehoslovačkoj toga doba, a u iduća se dva poglavljja opet vratio Havelu i njegovu kritiziranju Saveza čehoslovačkih književnika i peticijama koje je poticao. Vrijedan je izvor isječak iz pisma čehoslovačkih redatelja ministru za kulturu i informiranje Karelju Hoffmannu, u kojem se oni žale na nedostatak slobode u radu. Poglavlje završava posebnim dijelom o razvoju čehoslovačkoga filma.

Swime time Šömen čitatelja uvodi u zbivanja 1968. i sovjetsku intervenciju. Poglavlje "Zlatni Prag" govori o živom umjetničkom životu 1960-ih jer su se umjetnici uspjeli izboriti za nešto veću slobodu stvaralaštva. U sljedećim poglavljima govori se o osnivanju Kluba neovisnih pisaca, kojem je Havel izabran za predsjednika, u sklopu Saveza čehoslovačkih književnika, o tome kako je Havel u Savezu pročitao Solženjicinovo pismo i o problemima koje je taj potez prouzročio, o Havelovu prisjećanju na razgovor s Aleksandrom Dubčekom 1968., a na kraju i o manifestu Ludvika Vaculika "Dvije tisuće riječi upućenih radnicima, seljacima, službenicima, znanstvenicima, umjetnicima i svima", tekstu koji je postao svojevrsni "narodni savjetnik" za demokratizaciju Čehoslovačke (str. 81.).

U drugoj literarnoj skici autor se prisjeća svojega boravka u Čehoslovačkoj u lipnju 1968. godine. Naime, posvađao se s bugarskim i sovjetskim autorima braneci jugoslavenski film, koji su oni smatrali protumarksističkim i protusocijalističkim, a domaćini su mu se pridružili u obrani. Uskoro je došlo i do drugačije sovjetske intervencije – one tenkovima – pa autor donosi Havelova zanimljiva osobna sjećanja na te dane. Kraj poglavljja, iako bi to možda bilo logičnije u prethodnom poglavlju, donosi Vaculikov životopis i dvije njegove crtice: *Ljetni tramvaj* i *Div*. Nažalost, Šömen ne daje podatke gdje su i kad one objavljene.

Sljedeće poglavlje opet je posvećeno Havelu. Dok je s jedne strane njegova popularnost u inozemstvu rasla i ondje je dobivao brojne nagrade, u Čehoslovačkoj je dobio zabranu javnih nastupa, te nakon 19. lipnja 1969. nije imao javni nastup sve do 1988. godine. Ipak,

na sastanku Saveza čehoslovačkih književnika Havel je, između ostaloga, rekao: “Ne smijemo se dobrovoljno odreći svojih prava, moramo se odrediti prema svemu što je oko nas, što nas uznemirava, i stvaralačkim se radom potvrditi ponajprije prema svojim mogućnostima te onako kako ocjenjujemo da je pravilno” (str. 93.).

U okviru treće literarne skice Šömen se bavi Janom Palachom, koji se spalio u svojem prosvjedu 1969., te piscima i djelima zabranjenim nakon 1968. godine. Kako je čehoslovačko društvo tada funkcioniralo autor izvrsno prikazuje svojom anegdotom o tome kako je kupio zabranjenu ploču Karela Kryla, čiji je životopis, pomalo nelogično, u sljedećem poglavlju, u kojem Havel također daje svoju ocjenu Dubčeka: “Nije se pokajao niti izdao svoje ideale, ali nije ni nekim odlučnim činom potkrijepio svoje političko djelovanje” (str. 100.).

Nekoliko sljedećih poglavlja bavi se “turobnim” 1970-ima, u kojima je vladala “ravnodušna apatija” i “široka demoralizacija” (str. 103.). Havel se u tom razdoblju susreo s uhićenjima i zabranama, no najveći problemi za njega su počeli nakon potpisivanja teksta nazvanog *Povelja 77*. Po Havelovim riječima, *Povelja 77* je “slobodna, neformalna, otvorena zajednica ljudi različitih svjetonazora, vjeroispovijesti i zanimanja, ljudi koje ujedinjuje želja da pojedinačno i skupno rade na poštovanju građanskih i ljudskih prava u domovini i u svijetu” (str. 114.). Ubrzo je Havel prvi put zatvoren, no nastavio je agitirati za promjene. Autor piše da Havelovo “iskreno zalaganje za ljudska prava, predanost političkom poštenju te hrabro, javno istupanje pred istomišljenicima, ali i pred onima koji su bili mlaki ili vatreni apologeti vladajućeg političkog sustava – neće ostati bez posljedica” (str. 118.).

Kao kraći predah prije nastavka Havelove priče Šömen u petoj literarnoj skici govori o svojem tajanstvenom susretu s pjesnikom Oldrichom Mikulašekom u Brnu u veljači 1978. godine.

Havel je 1979. osuđen na četiri i pol godine zatvora, o čemu govore iduća četiri poglavlja. Autor nastoji opisati kako je funkcioniralo čehoslovačko društvo u tom vremenu, podijeljeno na dva lica, javno i skriveno, a piše i o međunarodnoj potpori Havelu. Tako je za boravka u zatvoru dobio brojne nagrade i počasne doktorate, a Samuel Beckett posvetio mu je svoje djelo *Katastrofa*. Nakon zatvorskih godina, u poglavlju “Kompot s džinom”, autor prikazuje duhovitog Havela i donosi njegovo prisjećanje vlastitog puštanja iz zatvora zbog bolesti i pomalo paradoksalnog uživanja u bolnici: “Olga je morala svaki dan donijeti staklenku džina kako bih od kompota, koji su mi neprestano davali za jačanje zdravlja, pravio bolu te je noću pio s medicinskim sestrama (zamislite samo: četiri godine nisam vidio žensku osobu, a onda me odjednom bace među deset zdravih apsolvantica srednje medicinske škole!)” (str. 137.). Odmah u sljedećem poglavlju tekst je Pavela Kohouta “Kako ću biti obješen”, koji duhovito prikazuje tadašnje društvo i ismijava vlast.

Niz poglavlja koja slijede bave se Havelom i zbivanjima u Čehoslovačkoj tijekom 1980-ih. Autor piše o Havelovu neprestanom sukobljavanju s vlastima i policijom, o djelima koja je pisao, a izvodila su se u New Yorku, Beču, Parizu i drugdje, te navodi priznanja i nagrade koje je dobivao u inozemstvu. Havel je tada jednom bečkom listu izjavio: “Najveći problem je u dubokoj rezignaciji našeg društva, koje nema mogućnosti da se išta poboljša” (str. 143. – 144.). Šömen pritom neskriveno pokazuje svoje divljenje prema Havelovu liku i djelu te ističe njegovu skromnost, koja je vidljiva kad u “Preslušavanju na daljinu” odgovara na pitanje kako bi ocijenio sebe kao čovjeka: “... svoj nos zabadam u sve moguće, pa ni na jednom području nisam stručnjak. U minulim sam godinama dobio položaj nekakvog političkog činitelja – a pritom nikad nisam bio niti

htio biti političar... I za protivnike i za pristaše politički sam primjer za to da ono što činim ne treba smatrati ozbiljnom politikom. I dalje nešto filozofiram, ali kakav sam pritom filozof?... Povremeno pišem o književnosti, a ako nešto nisam, zacijelo nisam književni kritičar... Naposljetku, ne znam jesam li nekakav osobit stručnjak za kazalište, dakle za ono što smatram svojim glavnim i osnovnim zanimanjem..." (str. 155.), a dalje iznosi još niz paradoksa o svojoj osobnosti i željama.

Šesta literarna skica nosi naziv "Ugostio me kralj čeških književnika". Za autora je taj "kralj" Bohumil Hrabal. U poglavlju se daje presjek Hrabalova života te autor piše o svojem susretu s njim u Pragu u prosincu 1986., također s neprikrivenim divljenjem. Potpuno drugačije piše pak u sljedećem poglavlju, gdje objašnjava postojanje "prve" i "druge" kulture i govori o pripadniku prve i legalne kulture i predsjedniku Saveza čehoslovačkih pisaca Ivanu Skali, koga naziva "nedarovitim". Sedma literarna skica posvećena je susretima s piscem Ladislavom Fuksom.

Poglavlje "Vaclav Havel – donosilac nade" jasno govori o tome kakvo je autorovo mišljenje o njemu te se stječe dojam da autor želi zadiviti čitatelja Havelom kao što je i on sam zadivljen njegovom ličnošću. Opet se nastavlja Havelova samoanaliza: "Ljudi me smatraju postojanim čovjekom, hrabrim, čak i nepopustljivim, koji je bez razmišljanja otišao u zatvor u trenutku kad su mu nudili mnogo privlačniju mogućnost. Moram se smijati tome mišljenju o meni, jer se uvijek nečega bojim. Uostalom, i to moje junaštvo i ta upornost, o kojima se toliko govori, izviru iz straha – iz straha od vlastite savjesti što me muči i zbog stvarnih i zbog umišljenih neuspjeha" (str. 167.). Poglavlje sadrži i duhovit, ali oštar prikaz Gustava Husaka iz političkoga dnevnika Milana Šimečke.

Havel se sve češće počeo sastajati s inozemnim političarima, iako je bio disident i nije imao putovnicu. Tako je jedno poglavlje posvećeno njegovu doručku s francuskim predsjednikom Françoisom Mitterrandom. Jačanje oporbe komunističkomu režimu opisano je u nekoliko sljedećih poglavlja. Da bi bolje dočarao situaciju, autor se koristi riječima mladoga češkog pisca Vaclava Duška: "Zbog svoje opreznosti stigli smo ovdje gdje jesmo. Pretjerana opreznost nije zahvatila samo književnost nego i život, razmišljanje, a to je još mnogo lošije" (str. 178.), ali i citatom Františka Burianeka: "Vrijeme navijača, kako se čini, prošlo je. Dolazi vrijeme akcija" (str. 183.). Havel je početkom 1989. opet uhićen, a potpora mu je stizala iz cijeloga svijeta. Šömen tako donosi da su se u New Yorku, kao dio prosvjeda protiv njegova uhićenja, javno čitala njegova pisma iz zatvora ženi Olgi, a čitao ih je poznati glumac John Malkovich.

Autor u osmoj literarnoj skici opet, kao interludij, piše o svojem susretu s Janom Skacelom, a zatim se vraća suđenju Havelu te njegovoj osudi na devet mjeseci zatvora, što je opet izazvalo međunarodne prosvjede i zapravo jačalo oporbu, sve dok vlasti nisu shvatile da im je Havel opasniji u zatvoru nego na slobodi, pa su ga oslobodile. Autor opisuje i važnu ulogu književnoga tjednika *Kmen*, koji je postao "seizmograf svih nemira" objavljujući članke oporbenoga sadržaja.

Deveta literarna skica govori o autorovu susretu s Havelom koji se odigrao u srpnju 1989. godine. Autor ga je sreo na ulici i uspio s njim dogovoriti intervju u trajanju od 20 minuta. Šömen opisuje kako je Havel bio nepokolebljiv u svojoj borbi protiv komunističkih "crvenih baruna", u borbi za bolje i pravednije društvo, u koju je poveo najprije nekoliko stotina prijatelja, a zatim i nekoliko milijuna ljudi koji ga poštuju i ponose se njime. Da Havel zaista nije odustajao vidi se u sljedećim poglavljima, gdje su donesene i zanimljive

anegdote. Tako autor u poglavlju "Čestitka među malim oglasima" piše da su Havelovi prijatelji u partijskom glasilu uspjeli objaviti oglas s njegovom slikom u kojem mu čestitaju rođendan. Isto poglavlje sadrži i priču o početku "Baršunaste revolucije", koja je započela 17. studenoga 1989., kad je policija napala studente koji su se mirno okupljali da odaju počast Janu Opletalu, studentu koga su Nijemci ubili u prosvjedima 50 godina prije. Ubrzo se u revoluciju uključio i Havel, kao član novoosnovanog Građanskog foruma čeških pisaca, koji je Havel opisao kao mjesto gdje "svatko može govoriti što želi" (str. 224.).

Šömen tada preskače opis političkih događanja koja su slijedila i umjesto toga piše 11. literarnu skicu, drugu povezanu s Havelom, nazvanu "Silvestrovo s predsjednikom". Naime, Havel je u međuvremenu već bio izabran za predsjednika Čehoslovačke, a autor je pozvan na novogodišnje slavlje u Prag. Pritom se Šömen susreo s brojnim poznatim imenima čehoslovačkoga javnog života, većinom ljudima koji su prije bili marginalizirani zbog svojih stavova. O njima piše s velikim simpatijama. Najveće pohvale autor čuva za Havela: "Odjednom su svi bili Vaclavi, svi dobri, nasmijani, i bio je neopisiv jer je bio preblizu, jednostavan i vedar, jer je bio jednak među jednakima, a ipak drukčiji. Čovjek s kojim su se mnogi htjeli susresti, državnik koji je u svakoj zemlji dobrodošao, dramatičar svima za uzor" (str. 226.).

U poglavlju "Zahvala ili p. f. (post festum)" Šömen zahvaljuje ljudima koji su mu na neki način pomogli pisati ovu knjigu. U prvom izdanju knjige to je trebalo biti posljednje poglavlje. U hrvatskom izdanju iz 1992. objavljena su još dva dodatka, koja su u ovom dopunjenom izdanju dobila i naslove: "Knjige su izletjele iz kaveza" i "Češki sanjar". Prvi govori o početku pojavljivanja nekad zabranjenih pisaca te opisuje raspad Saveza čehoslovačkih književnika. Drugi prati događanja iz 1991. i 1992., što uključuje češko-slovačke odnose i Havelove sastanke s državicima velikih zemalja. Autor prenosi i Havelove stavove prema događanjima u Jugoslaviji, za koja je smatrao da su iznimno opasna i da međunarodna zajednica presporo reagira. U posebnom okviru istaknuto je čehoslovačko priznanje Hrvatske i Slovenije. Šömen također iznosi tezu da je raspad sustava u Čehoslovačkoj bio civiliziran upravo zahvaljujući Havelu i suradnicima kojima se okružio.

Posljednja dva poglavlja nisu postojala u prethodnom hrvatskom izdanju knjige. To su "Pozivnica na večeru" i "Srce na dlanu". Prvo je vezano uz Havelov posjet Stjepanu Mesiću 2000., kad su se Šömen i Havel opet susreli. Cijelo poglavlje autor je napisao s izraženom dozom sjete. Šömen se prisjeća i razgovora s "nesuđenim hrvatskim Havelom" Vladom Gotovcem, svojih zatvorskih iskustava, upoznavanja s vlastitom suprugom te nekoliko anegdota. Veoma je zabavna ona o Havelu, Kučanu, slovenskom biskupu i samom autoru, koju autor prepričava s određenim ponosom.

"Srce na dlanu" svojevrsno je *in memoriam* Havelu, koje je autor napisao s dosta emocija i osjećajem divljenja prema pokojnom češkom umjetniku, intelektualcu i predsjedniku.

Knjiga *Češki sanjar* Branka Šömena nije znanstveno djelo, nedostaju joj izvori i znanstvena metodologija, no autor je, kao vrsni poznavatelj češke kulture, napisao veoma korisno djelo za upoznavanje lika i djela Václava Havela, ali i kulturnoga života i demokratskih težnji nekadašnje Čehoslovačke. Dopunjeno izdanje nije u velikoj mjeri izmijenilo izgled izdanja iz 1992., iako je promijenjen sam naslov, no dodani dijelovi knjizi daju jači emotivni naboj. Autor Havelu pristupa s neskrivenom dozom divljenja i praktički mu ne nalazi mane. Iako se to na prvu ruku može činiti kao nedostatak, zapravo je prednost jer knjiga može prenijeti autorove emocije na čitatelja te ostaviti snažniji dojam. Knjiga nije udžbenik iz kojeg bi se mogla učiti čehoslovačka politička povijest nakon Drugoga svjetskog rata,

ali je dobar dodatak za razumijevanje procesa koji su se u Čehoslovačkoj događali tijekom komunističke vladavine te se može preporučiti ljubiteljima povijesti i svima koji žele naučiti nešto više o čehoslovačkoj kulturi.

SERGEJ FILIPOVIĆ

Dejan A. MILIĆ, *Noć duga godinu dana: vinkovački ratni igrokaz: 1990 – 1991.*, Pravni fakultet Univerziteta, Centar za izdavaštvo i informisanje – Dosije studio, Beograd, 2009., 330 str.

Knjiga je zapravo dnevnik običnog vojnika Jugoslavenske narodne armije (JNA) koji iz Pirota u istočnoj Srbiji kao devetnaestogodišnjak u rujnu 1990. dolazi služiti vojni rok u Vinkovce, neposredno nakon što su u Hrvatskoj održani prvi višestranački izbori. Dolaskom na vinkovački kolodvor primjećuje da se vijori samo hrvatska zastava sa “šahovnicom”. Taksist je prebojio crvenu petokraku zvijezdu na tablicama svojega automobila, ali u vinkovačkoj pošti još je istaknuta slika Josipa Broza. U vojarni ih dočekuje jugoslavenska zastava s petokrakom i natpisom “Dobro nam došli, drugovi mladi vojnici” na latinici.

Što se događalo u vojarni i kako je tekao vojnički život u tom razdoblju – vrijedno je dokumentarno štivo. U predgovoru knjige recenzent Jovica Trkulja kaže da je autor ostavio vjerodostojan biljež o počecima jugoslavenske ratne tragedije.

Knjiga je podijeljena u tri dijela, “Sumrak” (str. 13. – 108.), “Veče” (str. 109. – 184.) i “Noć” (str. 185. – 316.), s epilogom “Privid jutra” (str. 317. – 327.). Dnevnički zapisi počinju 18. rujna 1990., kada autor dolazi u Vinkovce, i traju do 16. rujna 1991., kada se vraća u rodni Pirot. U epilogu autor opisuje dane studiranja u Beogradu i bježanje od ponovne mobilizacije u JNA, koja ga želi uputiti na ratište u Hrvatskoj.

U siječnju 1991. Milić u dnevniku bilježi da je počela američka intervencija u Kuvajtu, a uskoro dolazi do krize izazvane prikazivanjem filma o hrvatskom ministru obrane Martinu Špegelju i ultimatumima JNA hrvatskim vlastima o razoružanju “paravojnih formacija”. Milić je tada u pismu prijatelju napisao da “ova zemlja putuje u rat”, a stanje u vojarni je napeto nakon istjecanja produženog roka za predaju oružja hrvatske policije, odnosno 23. siječnja 1991., kada su u vinkovačkoj vojarni svi pod punom ratnom spremom, a straže su udvostručene. No, stanje se nakon toga ipak smirilo i nije došlo do intervencije JNA.

Milić zatim odlazi na operaciju u Sarajevo te se nakon 15 dana nevoljko vraća u Vinkovce, gdje primjećuje da su Hrvati postavili mitraljeska gnijezda od vreća pijeska. Autor primjećuje mnogo pripadnika pričuvnoga sastava hrvatske policije, “do zuba naoružani i besni, ali i prilično zbunjeni”. Nova klasa vojnika u vojarnu u Vinkovcima stiže u ožujku 1991., ali ne dolazi ni jedan regrut iz Slovenije. Milić tada radi na prijavnici i ima uvid u podatke o novim regrutima, pa primjećuje da su na odsluženje vojnoga roka stigli samo oni koji nisu našli način da to na neki način izbjegnu. Ubrzo dolazi do sukoba hrvatske policije i srpskih pobunjenika na Plitvičkim jezerima, nakon čega je streljivo podijeljeno i regrutima koji još nisu položili prisegu. Među vojnicima se širi raspoloženje da će biti rata. Komandanti su odobrili vojnicima da u grad idu u civilnoj odjeći, što Milić ironično naziva “liberalizacijom” JNA, da bi se njezini vojnici manje isticali među “neprijateljski raspoloženim domorocima u Sloveniji, Hrvatskoj i delovima Bosne”. Početkom travnja 1991. novi vojnici položili su prisegu odnosno, kako kaže Milić, “zakletvu Do-